

MARXISTICKÁ FILOZOFIA A REVOLUČNÁ PRAX
KOMUNISTICKEJ STRANY

RUDOLF ŠÍMA

Súčasná situácia v našej filozofii si vyžaduje návrat k hlbšiemu objasneniu základných konštánt marxistickej filozofie patriacich do jej abecedy, ktoré boli v nedávnom ideologickom kvase a chaose oslabované a spochybňované, a ku ktorým čiastočne alebo aj úplne stratili dôveru neraz aj tí (a často najmä tí), ktorí si pri ich propagovaní a tvrdom presadzovaní bez hlbšieho pochopenia a zdôvodnenia získali renomé marxistických filozofov. K takýmto konštantám patria aj prakticko-revolučný a politicko-ideologický rozmer marxistickej filozofie, jej vzťah k revolučnej praxi komunistickej strany.

V dlhodobom narušaní tohto vzťahu majú svoje gnozeologické korene nielen dogmaticko-lavičiarске názory so známymi dôsledkami, ale aj rôzne pravicovo-opportunisticke a revizionistické názory, ktoré sa prejavujú v podobe popierania súvislosti medzi marxistickou filozofiou a revolučnou praxou komunistickej strany, medzi proletárskou straníckosťou a vedeckou objektivnosťou a pod., ktoré obyčajne pramenili a zároveň vyúsťovali do gnozeologického maloburžoázneho individualizmu v teórii a do liberalistického anarchizmu v praxi. Viem, že problémy sporov o týchto otázkach nezačínajú sa v oblasti abecedy. Tu majú však svoje základy, aj keď si to nechceme vždy priznať. Preto zameriam svoju pozornosť najmä na túto oblasť.

50. výročie vzniku KSČ, ktoré je zároveň aj 50. výročím cielavedomého uplatňovania a rozvíjania marxistickej filozofie v živote našich národov, je vari najvhodnejšou príležitosťou k tomu, aby sme sa nad touto problematikou hlbšie zamysleli. Túto problematiku široko rozpracoval najmä Lenin. Ja sa však budem opierať predovšetkým o Marxove názory, ktoré boli neraz interpretované neadekvátne, dokonca aj protileninsky.

Keď Marx v známej 11. téze o Feuerbachovi vytýčil postulát, aby filozofia a filozofi svet nielen vysvetľovali, ale ho aj menili, nechcel tým poprieť nemalé zásluhy svojich predchodcov v tomto smere, pretože dobre vedel, že každé vysvetlenie sveta je zároveň aj špecifickou formou jeho zmeny, hoci aj zmenou

vedomia, ktoré je organickou zložkou sveta. Marx však chcel zdôrazniť už dávnejšie predtým vyslovenú požiadavku organického cielavedomého a plánovitého spojenia filozofie so životom a praxou, požiadavku, aby filozofia nebola len teóriou sveta, ale aj teóriou jeho premeny a ako taká zároveň špecifickým nástrojom revolučnej praxe.

Tým, že je teoreticko-filozofickým výrazom problémov konkrétneho života a praxe, získava marxistická filozofia črtu, ktorou sa podstatne odlišuje od tradičnej filozofie a filozofovania. Túto črtu zdôraznil aj Engels, keď napísal: „No práve *premena prírody* človekom, nie príroda sama ako taká, je najpodstatnejšou a najbezprostrednejšou základňou ľudského myslenia.“¹ Túto črtu mal na mysli aj Lenin, keď napísal: „Hľadisko života, praxe musí byť prvým a základným hľadiskom teórie poznania.“² V živote a praxi získava marxistická filozofia svoj najvýznamnejší prameň, z ktorého sa ustavične napája a čerpá nové životné sily. Pritom nezabúda, samozrejme, ani na ďalšie svoje významné pramene, akým je veda a filozofické hodnoty iných filozofií.

Marxistická filozofia uzatvára určitú etapu vo vývoji filozofie a zároveň otvára novú etapu. Ak chceme pochopiť, v čom je podstata tejto novej etapy, musíme pochopiť podstatu etapy, ktorú marxistická filozofia uzatvára. Bola to etapa, na jednej strane vyložene špekulatívno-metafyzickej filozofie, stojacej a pohybujúcej sa mimo skutočného sveta a života, pričom si však namýšľala, že „skutočne niečo predstavuje, hoci nepredstavuje nič skutočné“ (Marx), a na druhej strane filozofie iba predmetno-zmyslového sveta a človeka, ktorá neprekračovala kontemplatívno-nazeravý postoj filozofa k svetu a životu.

Nová etapa filozofického vývoja, ktorú otvára Marxova a marxistická filozofia, je etapa, v ktorej je filozofia špecifickým nástrojom a prostriedkom humanizačno-empancipačnej revolučnej praxe. Heglovský špekulatívny racionalizmus je v nej nahradený vedeckým racionalizmom a feuerbachovský kontemplatívno-nazeravý postoj filozofa k svetu stále novým revolučným činom filozofujúceho revolucionára, akým bol aj sám Marx.

Podstata Marxovej revolúcie vo filozofii je v tom, že vyznačil hlavnú cestu a našiel prostriedky zrušenia tradičnej filozofie formou jej uskutočnenia v revolučnej praxi proletariátu. Táto jeho veľkolepá cesta nebola u neho hladká a bez problémov. Neobišla sa ani bez chýb a omylov priekopníka. Začal ju filozofickou kritikou náboženstva, pokračoval potom kritikou filozofie z platformy politiky, až napokon sa kriticky vyrovnal s filozofiou, politikou a inými ideologickými javmi z platformy politickej ekonómie a revolučnej praxe proletariátu. Namiesto tradičnej filozofie buduje teóriu komunizmu, alebo ináč povedané, namiesto špekulatívneho filozofického systému buduje pozitívnu teóriu revolučnej praxe budovania komunistickej spoločnosti. Filozofiu ako špekulatívno-teoretický systém možno a bolo možné zrušiť len odhalením jej svetského základu a „tajomstva“ a uskutočnením v revolučnej praxi proletariátu. Avšak takto zrušiť a uskutočniť možno iba filozofiu, ktorá má svetský základ

¹ F. Engels, *Dialektika prírody*, Bratislava 1963, 184.

² V. I. Lenin, *Materializmus a empiriokriticizmus*, Bratislava 1958, Spisy 14, 125.

a je teoreticko-filozofickým (a nie iba sociologicko-empirickým a pod.) výrazom potrieb a problémov života a praxe, filozofiu, v ktorej sa život a prax spoznávajú a nachádzajú, po ktorej život a prax túžia. Aby sa teoreticko-filozofické myšlienky a potreby mohli stať praktickými životnými potrebami, museli sa pred tým praktické životné potreby stať teoreticko-filozofickými potrebami a myšlienkami. „Nestačí, keď sa myšlienka usiluje o uskutočnenie, sama skutočnosť sa musí usilovať o myšlienku.“³ Tak ako teoretická potreba a myšlienka nie je len kópiou praktickej potreby, ale niečím oveľa zložitejším a komplikovanejším, tak ani revolučný čin, čiže uskutočnená teoretická potreba a myšlienka, nie je len mechanické realizovanie ideového projektu, ale oveľa viac. Tak proces filozofického zideálnovania praktických potrieb, ako aj proces prakticko-revolučného uskutočňovania filozoficko-teoretických potrieb a myšlienok majú svoj zmysel nie v uzavretom mechanickom kruhovom pohybe, pri ktorom nevzniká nič nové a vyššie, ale len vo vzájomnom otvorenom dialektickom vývoji, v ktorom sa oba tieto procesy prekračujú, dopĺňujú, ovplyvňujú a obohacujú na základe a prostredníctvom ľudskej teoretickej a praktickej tvorivej aktivity. Teoreticko-filozofické vyjadrenie, či zideálnenie potrieb revolučnej praxe nie je a nemôže byť len ich premietnutím do teoreticko-filozofickej roviny v podobe ich vysvetlenia a objasnenia a už vôbec nie nejakým ich zavŕšením a konečným vyjadrením, ale zároveň projektom foriem premeny možného, ale nepriaznivého, na nemožné a nemožného, ale ľudsky potrebného, na možné. Podobne aj uskutočnenie teoreticko-filozofickej potreby a myšlienky je zároveň formou ich overenia a obohatenia.

Ak však chceme dôkladne pochopiť prakticko-revolučné a politicko-ideologické dimenzie marxistickej filozofie, musíme dať konkrétnohistorickú odpoveď na otázku, o akú prax a premenu sveta jej ide. Základ a formu uskutočnenia filozofie nevidel Marx v hocijakej praxi a v hocijakej zmene sveta, ale v revolučnej praxi budovania komunizmu, v premene sveta v smere komunistickej spoločnosti, v činoch, ktoré vyúsťujú práve do takejto premeny. Až v procese budovania komunizmu videl Marx možnosť uskutočnenia filozofie a základ pre harmonický rytmus a živú dialektiku filozofie a revolučnej praxe, v ktorej sa filozoficky zmocňujeme revolučnej praxe a filozofia sa prakticky uskutočňuje. Až tu nastáva doba „keď filozofia nielen vnútorne prostredníctvom svojho obsahu, ale aj navonok svojím prejavom vstupuje do kontaktu a vzájomného pôsobenia so skutočným svetom svojej doby. Filozofia tak prestáva byť určitým systémom oproti inému systému a stáva sa filozofiou súčasného konkrétneho sveta“.⁴

Marxov výrok o zrušení filozofie (Aufhebung der Philosophie) musíme chápať relatívne. Išlo mu o zrušenie špekulatívnej a neuskutočniteľnej filozofie, o zrušenie filozofie ako špekulácie o pseudoproblematike v rovine „človek — transcendentná bytosť — príroda“, „duša — telo“ a pod. Tá má byť nahradená

³ K. Marx, *Úvod k Heglovej filozofii práva*. Svätá rodina, Bratislava 1963, 19.

⁴ K. Marx, *Der leitende Artikel im Nr. 179 der Kölnische Zeitung*. In: Marx-Engels, Werke, Bd 1, 97—98. Pozri: Marx-Engels, Spisy 1, Praha 1961, 119.

uskutočniteľnou filozofiou skutočného sveta a človeka, filozofiou, ktorá je teoreticko-filozofickým zideálnením problematiky „človek—svet“. V tomto zmysle marxistický filozof nemôže byť filozofom v tradičnom slova zmysle, čo však neznamená, že sa nemôže zaoberať aj tradičnou a inou nemarxistickou filozofiou, a to nielen ako ich kritik, ale aj preto, aby dialekticky na základe analýzy a kritického koncepcio-systémového prehodnotenia integroval pozitívne hodnoty, impulzy a tradície týchto filozofií.⁵ Marxistická filozofia je predovšetkým prostriedkom vytvárania komplexného, vedecko-filozofického vedomia o konkrétno-historickej, najmä spoločensko-praktickej skutočnosti a zároveň účinným nástrojom jej progresívnej revolučnej premeny. To je zmysel Marxovej myšlienky, aby filozofia vyústila do komunizmu, teda aby zostúpila z abstraktne filozofického sveta a piedestálu do „nefilozofického“ sveta, avšak nie preto, aby sa v ňom rozpustila a zmizla ako filozofia, ale preto, aby sa tu našla, potvrdila a rozvíjala ako skutočná filozofia. Išlo mu o to, aby filozof nielen myslel, ale aby myslel skutočný svet, t. j. aby myslel reálne, a nie hocijako, aby nebol len „mysliteľom“ zaoberajúcim sa „myšlienkovou látkou“, ale aby sa zaoberal konkrétnym svetom a aby jeho myslenie vyvrcholilo v tvorivom konkrétnom čine. Išlo mu teda nie o koniec filozofie, ale o jej skutočný začiatok a rozkvet. Išlo mu iba o koniec výlučne abstraktno-špekulatívnej filozofie a filozofovania, o koniec filozofie ako prakticky nezáväzného filozofovania, ktoré nehľadá cieľavedome v praxi a v skutočnom svete svoj základ a ktoré sem preto ani nevýúsťuje, o ktorom sa môže povedať všeličo, len nie to, či je pravdivé, revolučno-prakticky použiteľné a pod. —, aby sa mohla začať rozvíjať skutočná filozofia o skutočnom „súčasnom, konkrétnom svete“. Táto filozofia sa začína skutočným svetom, teda — feuerbachovsky sa vyjadriac — nefilozofiou, zrušením filozofie, pokra-

⁵ Takýto prístup k nemarxistickým filozofiám je možný a potrebný preto, že aj tie najabstraktnejšie a najšpekulatívnejšie filozofické systémy vznikli v našom svete, sú aj napriek častým ilúziám ich autorov špecifickou, aj keď neraz fantastickou formou reagovania na problémy skutočného sveta a človeka. Jednoducho povedané vznikli v reálnom svete prostredníctvom hláv konkrétnych ľudí, sú špecifickou zložkou sveta, majú koniec koncov svetský základ a obsah. Na túto skutočnosť poukazuje aj Engels, keď píše: „Lenže filozofov v tomto dlhom období od Descarta po Hegla a od Hobbesa až po Feuerbacha nehnala vpred iba sila čistej myšlienky, ako sa oni domnievali. Naopak. V skutočnosti ich hnal vpred najmä obrovský a čoraz rýchlejší a búrlivejší pokrok prírodných vied a priemyslu. U materialistov to priamo bilo do očí, ale aj idealistické systémy samy sa čoraz väčšími naplňali materialistickým obsahom...; a tak Heglov systém predstavuje napokon svoju metódu a obsahom len na hlavu postavený materializmus.“ (F. Engels, *Ludwig Feuerbach a završenie klasickej nemeckej filozofie*. Čítanka marxistickej filozofie I., Bratislava 1964, 458. Pozri o tom aj Marxove názory v Úvodníku *Kölnische Zeitung*, č. 179, Marx-Engels, Spisy I, Praha 1961, 117—124.) Ide len o to, aby sme tento svetský obsah a jeho „tajomstvo“ vedeli za rôznymi ilúziami, pseudoprobémami a mystickými formami odhaliť a využiť. Len ak sa hypertrofuje relatívna samostatnosť týchto filozofií, ak sa berú v čisto ideových, či duchovno-kultúrnych kontextoch, môžu sa zdať niečím, čo s Marxovou filozofickou koncepciou nemá nič spoločné. Marxov svet ako človek-svet je komplexný svet, v ktorom aj rôzne formy ideálna, teda aj široká svetonázorová problematika má svoje pevné a neodňateľné miesto. Presnejšie povedané až v ňom má a môže mať svoje skutočné miesto. A preto aj to, čo v tradičnej filozofii mohlo pripadať ako niečo nesusvetké, svetsky bezosažné, ako scholastický, učenecký 'l'artpourt'artizmus sa tu po materialistickom čítaní a vysvetlení, t. j. po odhalení jeho svetského „tajomstva“ stáva vážnym plnehodnotným komponentom reálneho sveta a ľudí a zároveň špecifickým prostriedkom ich premeny.

čuje filozofickým zmocnením sa sveta v skutočnej filozofii a potom formou jej praktického uskutočnenia sa vracia späť k svetu. Taká je živá dialektika medzi marxistickou filozofiou a revolučnou praxou, prejavujúca sa najmä v procese budovania komunizmu.

Idea všeludskej emancipácie, idea stále plnšieho a slobodnejšieho rozvoja človeka a hľadanie konkrétnych vedecky zdôvodnených foriem, ciest, metód a spoločenských síl jej uskutočnenia bolo hlavným zmyslom a obsahom Marxovej teoreticko-filozofickej a revolučno-praktickej činnosti.

Marx — ako je známe — s vedeckou precíznosťou analyzoval a preskúmal konkrétny svet kapitalizmu z hľadiska možnosti a prekážok realizácie a rozvíjanie humanizačno-emancipačného rozvoja človeka. Analyzoval danú dejinnú protirečivú situáciu aj vzhľadom na rôzne dejinné tendencie a aktivizáciu rôznych sociálno-triednych síl, ktorá je objektívne i subjektívne podmienená. Jeho analýza viedla k tomuto záveru: „Pretože vo vyvinutom proletariáte je prakticky dovŕšená abstrakcia od všetkej ľudskosti, ba aj zdania ľudskosti, pretože v životných podmienkach proletariátu sú zhrnuté všetky životné podmienky dnešnej spoločnosti v najneľudskejšom vyvrcholení, pretože v ňom človek stratil sám seba... je (proletariát — R. Š.)... priamo nútený búriť sa proti tejto neľudskejšosti... môže a musí oslobodiť sám seba. Nemôže však sám seba oslobodiť tak, aby nezrušil svoje vlastné životné podmienky. A nemôže zrušiť svoje vlastné životné podmienky tak, aby nezrušil *všetky* neľudské životné podmienky dnešnej spoločnosti, ktorých súhrnom je jeho situácia... Nejde o to, čo si zatiaľ ten či onen proletár alebo dokonca celý proletariát predstavuje ako cieľ. Ide o to, *čím* proletariát je a čo v zhode s týmto *bytím* bude historicky nútený robiť. Jeho cieľ a jeho dejinný čin je v jeho vlastnej životnej situácii a v celej organizácii dnešnej buržoáznej spoločnosti jednoznačne neodvolateľne predznačený.“⁶

Teda aby proletariát v záujme vlastnej existencie zrušil neľudské podmienky a mohol sa ľudsky realizovať, musí zrušiť neľudské podmienky vôbec a vytvoriť ľudské podmienky pre celú spoločnosť a pre každého človeka. Takýto program činu nie je výmyslom čistého mysliteľa, ale vedecko-teoretickým výrazom existencnej situácie proletariátu. Podmienkou ľudskej realizácie proletariátu je odstránenie všetkých neľudských podmienok a ľudská realizácia každého a všetkých. Na druhej strane oslobodenie každého a všetkých od neľudských podmienok a ich ľudská realizácia je možná len oslobodením a ľudskou realizáciou proletariátu. Politická emancipácia proletariátu je historicky nevyhnutnou formou realizácie všeludskej emancipácie a všeludská emancipácia je hlavným zmyslom a cieľom politickej emancipácie proletariátu. Úplné uskutočnenie politickej emancipácie znamená všeludskú emancipáciu a všeludská emancipácia sa môže realizovať len formou uskutočnenia politickej emancipácie proletariátu. V historickom záujme robotníckej triedy sa dialekticky zjednocuje triedny a všeludský moment. Vzťah medzi politickou emancipáciou proletariátu a všeludskou emancipáciou a vzťah medzi triednym záujmom proletariátu a všeludským záujmom nie je vonkajším vzťahom dvoch vzájomne sa vylučujúcich alebo cudzo

⁶ Marx - Engels, *Svätá rodina*, Bratislava 1963, 108.

vedľa seba existujúcich javov, ani nie mechanickým subordinačným vzťahom časti a celku, ale dialektickým vzťahom dvoch pólov vnútorného protirečenia jednej a tej istej veci proletárskej revolúcie. Zrušenie neľudských podmienok a vytvorenie ľudských podmienok pre celú spoločnosť a pre každého človeka je podstatou historického záujmu proletariátu a jeho revolučnej praxe, jeho revolučných činov, ktoré majú svoju najhlbšiu príčinu v jeho bytí, v jeho existencii. Všeľudský humánny záujem je podstatou, dušou triedneho záujmu proletariátu a triedny záujem proletariátu je historickou formou realizácie všeľudského záujmu. Preto proletárska triednosť nie je „základnou prekážkou plného uplatnenia a rozvinutia ľudskosti“, ako sa to neraz v mene „dôsledného“ humanizmu aj u nás hovorilo, ale jej nevyhnutnou historickou formou existencie a rozvoja a v súčasnom triedne polarizovanom svete jedinou dôslednou formou. Marxova filozofia, ktorú nie náhodne nazýval reálnym humanizmom, je vlastne špecifickou zložkou teoretického vyjadrenia tohto historického záujmu proletariátu, zložkou teoretického výrazu jeho potrieb, cieľov a možností rozvoja v konkrétno-historických podmienkach a čase. Celé filozofické snaženie musí tu nachádzať svoj najhlbší zmysel a cieľ.

Pre marxistického humánneho mysliteľa nie je dôležité to, že myslí, ale to, čo a ako myslí, čo „premýšľa“ a teoreticko-filozoficky zideálnuje. Humanistická dôslednosť a odvaha k vedeckým pravdám a ich teoreticko-praktickým dôsledkom nie sú predovšetkým prejavom charakteru a inteligencie mysliteľa-filozofa, ale predovšetkým výrazom potrieb uskutočňovania historického záujmu robotníckej triedy. Robotnícka trieda je historicky najpokrokovejšou triedou, pretože pre svoju existenciu nepotrebuje nijakú inú triedu, na úkor ktorej by sa realizovala a pred ktorou by musela zahalovať svoje skutočné potreby a ciele. Je to v histórii ľudstva prvá trieda, ktorá v záujme ľudského rozvoja sa neupevňuje, ale historicky ruší ako trieda. Preto nemá ani najmenší triedno-ideologický záujem obmedzovať princípy a dôsledky humanizmu a vedy.

Marxistická filozofia sa v revolučnom triednom boji proletariátu uskutočňuje a stáva sa významnou formou jeho napredovania. V tomto zmysle výstižne Marx napísal: „Ako filozofia nachádza v proletariáte svoju materiálnu zbraň, tak proletariát nachádza vo filozofii svoju duchovnú zbraň.“⁷

Hlavou ľudskej emancipácie je filozofia a srdcom proletariát. „Filozofia sa nemôže uskutočniť bez zrušenia proletariátu, proletariát sa nemôže zrušiť bez uskutočnenia filozofie.“⁸ Marxistická filozofia a revolučný čin proletariátu sa navzájom potrebujú a podmieňujú, jeden nachádza zmysel a hodnotu v druhom. Potreba a nevyhnutnosť uskutočňovania marxistickej filozofie nie je výsledkom osobitného rozhodnutia filozofa, ku ktorému sa chce, môže, avšak aj nemusí odhodlať, ale atribút jej podstaty, jej špecifickej spôsobenosti. Jej uskutočňovanie je zároveň forma jej rozvíjania.

Pretože marxistická filozofia je teoreticko-filozofickým výrazom a zároveň prostriedkom realizácie historického záujmu robotníckej triedy, ktorého podsta-

⁷ K. Marx, *Úvod ku kritike Heglovej Filozofie práva*, c. d., 23.

⁸ K. Marx, *Tamtiež*, 23.

tou, dušou a konečným zmyslom a cieľom je všeľudský záujem, môže a musí byť z objektívnych dôvodov maximálne humánna a vedecká. Základ humannej podstaty a vedeckej dôslednosti marxistickej filozofie je práve v tom, že je teoreticko-filozofickým výrazom, ideológiou robotníckej triedy. Je špecifickou zložkou teórie proletárskej revolúcie a revolučnej kritiky buržoáznej spoločnosti, ktorá na určitom stupni historického vývinu sa objektívne stala prekážkou ďalšieho spoločenského pokroku v jeho celku, a preto aj objektívnou prekážkou dôsledného rozvoja humanizmu. Vzdať sa proletárskej triednosti znamená vzdať sa objektívneho zdroja a stimulátora humánneho a vedeckého aspektu, pri filozofických úvahách znamená vzdať sa najväčšej sily marxistickej filozofie. Táto sila nie je v produktoch a intelektuálnej aktivite filozofov-mysliteľov, ale predovšetkým vo filozofickom reflektovaní potrieb, možností a cieľov revolučnej praxe proletariátu pri realizovaní svojho historického záujmu. Ináč povedané, sila marxistickej filozofie je v tom, že sa vedome dáva do služieb historického záujmu robotníckej triedy, že sa stáva špecifickou formou jeho teoretického vyjadrenia a špecifickým nástrojom jeho praktickej realizácie. Preto sa marxisti nestavajú vedome na platformu proletárskej triednosti, aby zľahostajneli k princípom vedy a humanizmu, ale preto, aby mohli dôsledne uplatňovať a rozvíjať vedu a humanizmus nielen na základe osobného intelektu a odhodlania, ale aj pod objektívnym tlakom. Marxistická filozofia by prestala byť živou, tvorivou a bojovou, ak by sa zmenila na špekulatívnu filozofiu, odtrhnutú od revolučnej praxe robotníckej triedy, ak by prestala byť cielavedome budovaným a používaným prostriedkom komunistickej premeny skutočnosti. Marxistickú filozofiu nemožno uskutočňovať a rozvíjať izolovane od revolučnej praxe na spôsob chemického procesu, ktorý je izolovaný od akýchkoľvek vonkajších podmienok a vplyvov.

Špecifickú funkčnosť marxistickej filozofie voči historickému záujmu robotníckej triedy nazývame jej ideologickým rozmerom. Ten, ako sme ukázali, je zároveň garantom jej dôsledného humanizmu a vedeckosti. Vedecká pravda a reálny humanizmus sú zbrane robotníckej triedy v jej humanizačno-emancipačnom revolučnom boji a robotnícka trieda je materiálnym nositeľom, dôsledným garantom a realizátorom vedeckej pravdy a princípov humanizmu. Ak tak vždy v skutočnom živote a praxi nie je, je to v protiklade a na škodu jej záujmu a nie v dôsledku jeho potrieb a cieľov. Marxistická filozofia je prvá filozofia v histórii, v ktorej sa ideologický moment (v podobe proletárskej stranickosti) z existenčných dôvodov viaže s momentom vedeckej objektívnosti. Čím je ideológia vedeckejšia, tým je prakticky účinnejšia a čím je veda ideologickejšia, tým je silnejšia a humánnejšia.

V marxistickej filozofii je prekonaná rivalita a kontradiktorný vzťah medzi vedou a ideológiou. Predstava o starej tradičnej rivalite má základ v predpoklade, že veda je niečo naddejinné, čisto objektívne, pravdivé a ideológia niečo apologetickopraktické a mocensko subjektívne. Táto predstava však môže mať korene aj v hypertrofii nedostatkov a deformácií tohto vzťahu vo vývoji marxistickej filozofie a politickej praxe. To, či je ideologický moment marxistic-

kej filozofie dôsledne a humánne vedecký, nezávislý len od intelektuálnej úrovne ochoty a odvahy filozofa, ale predovšetkým od toho, ako tento filozof hlboko chápe a zvyrazňuje objektívny historický záujem robotníckej triedy a z neho vyplývajúce potreby a ciele. Práve pod vplyvom tejto skutočnosti je stále objektívne prinucovaný myslieť nie hocičo a hocijako, ale reálne, to znamená predovšetkým vedecky a humánne, a ďalej k tomu, aby zideálnené praktické potreby premieňal na revolučné činy, ktorých realizácia znamená pomknutie skutočnosti dopredu. Teoretik-filozof, stojaci na platforme historického záujmu robotníckej triedy, nie je odkázaný v boji za dôslednú vedeckosť a humánnosť len sám na seba, na svoju osobnú odvalu, statočnosť intelektuálno-morálnu schopnosť a dobrý úmysel, ale má pre to aj objektívneho garanta, ktorý umocňuje jeho osobnú individuálnu silu a odhodlanie. Ináč povedané, marxistický filozof musí za východisko svojho filozofovania brať nie predovšetkým teoreticko-filozofické hľadisko od revolučnej praxe nezávislého filozofa-mysliteľa, ale objektívny historický záujem robotníckej triedy, ktorý si vyžaduje a priamo vynucuje dôsledne vedecky a humánnym prístup ku skutočnosti. Táto požiadavka nie je výrazom podcenenia osobnej intelektuálnej iniciatívy a statočnosti, ale požiadavkou jej správnej orientácie už pri jej východisku. Ak teoreticko-filozofické hľadisko nemá byť len produktom mysliteľskej aktivity filozofa, ale vedecko-humánnym zideálnením potrieb revolučnej praxe proletariátu, nesmie ani na okamih podceniť alebo zanedbať svoj ideologicko-praktický protipól. Ak na druhej strane ideologický rozmer marxistickej filozofie nemá byť len výrazom momentálnych nálad, bezprostredných túžob a chýtok robotníckej triedy alebo jej inštitucionálnych reprezentantov, ale výrazom objektívneho historického záujmu robotníckej triedy, musí mať formu vedeckosti. Vedeckosť je formou a základným atribútom ideologického rozmeru marxistickej filozofie a nevyhnutnou podmienkou víťazstva socialistickej revolúcie. Ideologický a vedecký rozmer marxistickej filozofie, moment proletárskej straníckosti a vedeckej objektívnosti sa navzájom dopĺňajú a podmieňujú. Protirečenie medzi nimi je dialektickým protirečením dvoch pólov vnútorného protirečenia marxistickej filozofie alebo dvoch jej stránok, z ktorých jedna bez druhej by nemohla existovať. Proletárska straníckosť bez vedeckého vyjadrenia a zdôvodnenia by bola slepá a mohla by upadnúť do subjektivismu a voluntarizmu. Vedecká objektívnosť bez spojenia s proletárskou straníckosťou by mohla sklznúť na pozície buržoázneho objektivismu, ktorý je neschopný čeliť rôznym antivedeckým a antihumánnym tlakom. Protirečenie a rozdiel medzi proletárskou straníckosťou a vedeckou objektívnosťou nemožno interpretovať ako rozdiel a protirečenie medzi pravdou a subjektivismom, ako rozdiel medzi odvážnou radikálnou kritikou a slepou apologetikou, ako rozdiel medzi intelektuálnou čestnosťou a pragmatickým prekrucovaním pravdy a pod. z politicko-mocenských dôvodov. Práve takéto interpretácie sme našli napr. u H. Lefébvre⁹ a v rôznych obmenách sme sa s nimi

⁹ Pozri Henri Lefébvre, *Probleme des Marxismus heute*, Frankfurt am Main 1967, 3. Auflage.

stretli aj u nás. Sem patrí aj teória o nezávislom filozofovi, ktorý len za predpokladu, že sa oslobodí od politiky a praxe komunistickej strany môže tvorivo slobodne rozvíjať marxistickú filozofiu a zachrániť sa pred ideologickou apologetikou praxe. Prax nám potvrdila, že teória o nezávislom filozofovi a „čistej“ odideologizovanej filozofii je gnozeologickou ilúziou maloburžoázneho intelektuála. Nezávislý filozof sa však obyčajne skôr alebo neskôr dostáva pod vplyv objektívnych záujmov iných tried a sociálnych skupín, najčastejšie pod vplyv maloburžoázneho záujmu. V mene „čistej“ vedy a nezávislej filozofie plodí potom filozofické ilúzie o svete. História nám jednoznačne potvrdzuje iluzórnosť predstavy o nezávislej filozofii a filozofovi. V systéme univerzálnej súvislosti a závislosti javov sveta môže ísť len o nezávislosť v závislosti, resp. o špecifickú ľudskú formu závislosti. V skutočnosti ide vždy len o to, od čoho sme a ako sme závislí. Dejiny nám dávajú dosť príkladov na to, ako sa nezávislý intelektuál dostáva až do primitívnej formy závislosti od rôznych reakčných síl v spoločnosti alebo od svojich vášní a najnižších pudov pri filozofovaní. Nielen obdobie fašizmu, ale aj iné obdobie nám dáva na to dosť príkladov. Je zaujímavé pozorovať, čo všetko je nezávislý intelektuál schopný urobiť, ak je omámený vidinou slávy, popularity, či nadšením a obdivom k vlastným produktom, alebo na druhej strane, ak je opantaný pocitmi strachu, krivdy, nedocenenia a pod. Neraz pre potvrdenie svojich názorov a pocitov, pre svoju pravdu je ochotný obetovať aj vedeckú pravdu a pre potvrdenie seba je ochotný postupovať metódou, ktorá je v rozpore aj so záujmami triedy a ľudu, za priateľa a tribúna ktorého sa vydáva. Gnozeologickým koreňom názorov o nezávislosti filozofie a filozofov od revolučnej praxe komunistickej strany je buď nepochopenie podstaty marxistickej filozofie a jej vzťahu k revolučnej praxi komunistickej strany, nepochopenie dialektiky ideologického a vedeckého rozmeru marxistickej filozofie, buď stotožnenie marxistickej filozofie a politiky komunistickej strany s jej deformáciami a chybami. Keď sa zamení chyba a deformácia s tým, čoho chybou a deformáciou je, potom sa ľahko bez hlbších dôkazov prechádza od kritiky chýb a deformácií k odmietaniu „chybného“ a „pochybeného“ vzťahu medzi marxistickou filozofiou a politikou komunistickej strany. Takéto „skraty“ sú potom formou zahatávania si cesty k skutočným problémom a namiesto nich sa stavajú obyčajne pseudoproblémy. Sociálnym koreňom názorov o nezávislej filozofii a filozofov je opustenie pozícií historického záujmu robotníckej triedy a vedomý alebo nevedomý prechod na pozície buržoázneho alebo maloburžoázneho záujmu.

Cez vzťah ideologického a vedecko-humánneho rozmeru marxistickej filozofie sa dostávame k vzťahu marxistickej filozofie a politiky komunistickej strany. Teoretická i praktická politika komunistickej strany to je a musí byť práve reálno-praktická forma uskutočňovania a rozvíjania historického záujmu robotníckej triedy. To je hlavné kritérium jej hodnoty a zmyslu.

Historický záujem robotníckej triedy však nie je niečo hotové a nemenné, čo bolo treba len raz navždy odhaliť a podľa čoho sa potom treba riadiť, ale zložitý proces jeho neustálej realizácie a tvorby. Jeho obsah má konkrétno-historický charakter a je podmienený vývojom a historickým charakterom pred-

všetkým samej robotníckej triedy. Tak ako bytie proletariátu je vlastne „životný proces“ proletariátu (Marx), tak musí byť procesom aj jeho politicko-ideologický výraz. Sama robotnícka trieda nebola a nie je hotový monolitný, nediferencovaný celok, ale dialektická jednota vyvíjajúcej sa rozmanitosti skupín s relatívne samostatnými špecifickými záujmami a zvláštnosťami. Škoda, že dôkladné konkrétne historické preskúmanie tejto problematiky je u nás ešte viac úlohou než skutočnosťou. Preto je v určitých historických momentoch ťažko určiť, čo je objektívny záujem robotníckej triedy, ktorá zložka robotníckej triedy ho v určitom období najoptimálnejšie reprezentuje a pod., a formulovať ideológiu a politiku nielen v základných generálnych dimenziách, ale aj ideológiu a politiku dňa. Medzi rôznymi zložkami triedy môže prísť aj k „cechovným“ záujmovým konfliktom pri tvorbe ideológie a politiky dňa. Preto určité ideologické prúdenie, napätie a parciálne rozdiely sú pri tvorbe ideológie a politiky z platformy historického záujmu robotníckej triedy nevyhnutné. Je to celkom prirodzené a progresívne. Podstatný je však vždy objektívny historický záujem robotníckej triedy ako celku a jeho ideologicko-politický výraz vo svete, na základe ktorého sa musí tvoriť aj ideológia a politika dňa. Ide o to, aby sa pre jednotlivé stromy nezabudlo na les a neupadlo na pozície pluralizmu pri riešení tohto problému. To by bola iba jednostranná reakcia na jednostranné dogmatické chápanie tejto problematiky, ktoré pre les nevidelo jednotlivé stromy. Dialektiku zvláštného a všeobecného pri realizácii historického záujmu robotníckej triedy nesmieme spúšťať zo zreteľa ani pri formulovaní jeho teoreticko-filozofického obrazu.

Medzi marxistickou filozofiou a politikou komunistickej strany nejde o subordinačný, ani o vonkajší vzťah dvoch vecí, ale o dialektický vzťah dvoch foriem zobrazovania a realizovania historického záujmu robotníckej triedy, ktoré sa navzájom dopĺňajú a podmieňujú. Preto je politika komunistickej strany aj významnou formou a meradlom hodnotenia filozofie a naopak. Marxistická filozofia môže pozitívne ovplyvňovať politiku, len ak sama filozoficky reflektuje jej potreby a problémy, ak má politický obsah.

Marxistická politika komunistickej strany sprostredkúva marxistickej filozofii konkrétne problémy a potreby revolučnej praxe proletariátu a chráni filozofov pred stratou orientácie v bludisku teoreticko-filozofických abstrakcií a pred sklznutím na platformu iných tried a sociálno-politických skupín. Marxistická filozofia izolovaná od politiky komunistickej strany a praxe socialistickej výstavby, uzavretá do katedier, ústavov a inštitútov, sa podobá rastline vytrhutej zo živnej pôdy.

Marxistická filozofia sprostredkúva politike univerzálny teoreticko-filozofický pohľad na problémy dňa, založený na komplexnej analýze, nielen povrchových javových stránok skutočnosti dneška, ale aj na analýze hlbinných historických príčin spoločenského vývoja vcelku v širokých historických dimenziách na báze časovej trojdimenzionálnosti a na filozofickom systéme princípov, kategórií a pojmov. Chráni tak politikov pred poblúdením v praktickej politike a ideológii dňa. V tejto špecifickej funkcii voči politike je filozofia nezastupiteľná.

Narúšanie dialektického vzťahu medzi marxistickou filozofiou a politikou komunistickej strany sa podobá — obrazne povedané — narúšaniu lana nad priepasťou. Ak sa lano pretrhne, oba nové konce spadnú do priepasti. Komunistická politika bez uskutočňovania filozofie v svojom obsahu je krátkozraká a ľahko sklzázne na bezkonceptný utilitaristický praktikizmus. Na druhej strane, marxistická filozofia bez filozofického reflektovania potrieb a problémov politiky komunistickej strany by sa stala samoúčelnou a prakticky nepoužiteľnou špekuláciou. Marxistická filozofia je a musí byť v tomto zmysle politická a politika komunistickej strany musí byť v tomto zmysle filozofická. Špecifický charakter a spoločensko-praktická účinnosť marxistickej filozofie sa prejavujú predovšetkým v tom, ako sa filozoficky zmocnila potrieb a problémov politiky komunistickej strany, a marxistický charakter politiky komunistickej strany zase aj v tom, ako je obohatená filozofiou, ako je v nej uskutočnená a zastúpená marxistická filozofia. Preto marxistický filozof nemôže sa hodnotiť podľa toho, čo pre politiku komunistickej strany neurobí, ale podľa toho, čo pozitívne pre ňu urobí. To platí vo vzťahu k filozofii aj o marxistickom politikovi.

Vzťah medzi marxistickou filozofiou a politikou komunistickej strany nie je hotovou vecou, ale skôr procesom ustavičného vytvárania, ktorý je podmienený konkrétnymi podmienkami a dobou. Preto sa vyznačuje aj rôznymi napätiami a krízami. Nie je imúnny ani pred rôznymi nedostatkami a deformáciami. Najmä tie zbytočné nás musia veľmi mrziť. Neustále musíme hľadať reálne a čo najúčinnšie formy a prostriedky jeho optimálnej existencie a rozvoja, a to tak v záujme filozofie, ako aj politiky.

Aj dejiny vývoja tohto vzťahu u nás ukazujú, že tento vzťah bol poznačený mnohými zbytočnými deformáciami, ktoré zhubne pôsobili a pôsobia tak na rozvoj marxistickej filozofie, ako aj komunistickej politiky. Ťažko posúdiť mieru viny jednotlivých strán. Avšak ani jedna nie je v tomto smere úplne bez viny. V mene kritiky týchto deformácií však nemožno vytvárať ďalšiu ešte horšiu deformáciu v podobe narušenia tohto vzťahu a hovoriť na jednej strane o odfilozofickej politike v zmysle starej skompromitovanej cynickej praktistickej politiky, ktorá nepotrebuje filozofiu a vedu, lebo sa riadi krátkozrakým empirizmom a utilitaristickými každodennými potrebami, a na druhej strane o odpolitizovanej filozofii, ktorá ako čisté myslenie sa nenecháva „pošpiniť“ každodennou praxou a radšej sa vznáša v oblakoch abstraktných vznešených ideálov, projektov a modelov „čistého“, „autentického“ socializmu, ku ktorým však nevie nájsť reálny most a urobiť prvé praktické kroky.

Marxistická filozofia je vedomo spoločensko-prakticky a politicko-ideologicky angažovaná filozofia v službách historického záujmu robotníckej triedy a revolučnej politiky komunistickej strany. Ide o to, aby si naši filozofi nielen plne uvedomili, ale aby z toho vyvodili všetky dôsledky pre svoju teoretickú i praktickú činnosť. Ak nebude ich angažovanosť iba dôsledkom nedostatku marxistickej filozofickej erudície a vypočítavého úteku od filozofie do politiky, ale dôsledkom jej prebytku a pochopenia, že v záujme filozofie, v záujme jej oživovania a tvorivého rozvíjania musíme neustále robiť hlbšie a hlbšie ponory do prob-

lémov politiky, aby sme sa mohli do filozofie vracaf bohatší — bude to tak v záujme a na prospech filozofie, ako aj politiky.

Prakticko-revolučný a politicko-ideologický rozmer marxistickej filozofie nie sú jej jediné rozmery, na ktoré by sa dala zredukovať celá jej podstata a obsah. Sú to však jej základné a špecifické rozmery, ktoré určujú jej zvláštny charakter a vďaka ktorým otvára marxistická filozofia novú etapu vo vývoji filozofie. Z nich musia vychádzať a do nich vyúsťovať všetky ostatné rozmery marxistickej filozofie. Vo vzťahu k nim musia hľadať svoju skutočnú hodnotu a najhlbší zmysel a cieľ. Vďaka tomu, že marxistická filozofia je prakticko-revolučná a politicko-ideologická, je aj historická a dialektická, dôsledne vedecká a reálno-humánna.

Ak sme a chceme byť marxistickými filozofmi v plnom zmysle tohto slova, musíme byť revolucionármi vo filozofii, revolučnými filozofmi, ktorých filozofovanie vedome vychádza a slúži revolučným potrebám, záujmom a cieľom humanizačno-emancipačného boja robotníckej triedy, ktorý vedie a organizuje svoju teoretickú a praktickú politiku komunistická strana.

Na druhej strane, ak chceme byť revolucionármi ako filozofi, musíme si uvedomiť špecifický spôsob a špecifické formy konštruktívnej účasti na revolučnej praxi proletariátu a na politike komunistickej strany. Táto účasť musí byť zbavená tak lacného službičkovania, ako aj avanturistického opozičného kritizmu.

Bez marxistickej revolučnej praxe komunistickej strany alebo mimo nej nie je možné byť marxistickým filozofom a tvorivo rozvíjať marxistickú filozofiu. To však neznamená, že na to, aby sa niekto stal marxistickým filozofom, stačí, aby bol dobre orientovaný v revolučnej praxi komunistickej strany.

Vzťah marxistickej filozofie a politiky komunistickej strany sa v konkrétnom vývoji vyznačuje aj mnohými inými významnými aspektmi, ktoré by si podľa svojho významu zaslúžili primeranú pozornosť. Takúto pozornosť by si zaslúžil aj konkrétny vývoj tohto vzťahu u nás počas 50-ročnej činnosti KSČ, ktorá je poznačená aj úsilím o hľadanie a vytváranie konkrétneho vzťahu medzi jej politikou a marxistickou filozofiou. To však presahuje možnosti tejto úvahy.